

KLASIRANJE I UVOĐENJE DIFERENCIJALNIH CENA MLEKA — JEDAN OD PUTEVA ZA POBOLJŠANJE NJEGOVOG KVALITETA*

Velimir JOVANOVIĆ, dipl. inž., Institut za mlekarstvo, Beograd

Jedan od akutnih zadataka daljeg unapređenja mlekarske industrije u nas predstavlja ne samo obezbeđenje dovoljnih količina sirovine, već isto tako i odgovarajući kvalitet otkupljenog mleka.

Pod pojmom kvalitet otkupljenog mleka podrazumeva se kompleks pokazatelja koji karakterišu njegov hemijski sastav, tehnološka svojstva, biološku vrednost i higijensko stanje, tačnije, njegovu zdravstvenu sigurnost, odnosno odsustvo patogenih klica. Kao što vidimo, kvalitet mleka je dosta širok i sveobuhvatan pojam, te stoga i mere koje treba preduzeti za njegovo poboljšanje treba da budu ne samo akcije trenutka, već sistematski i dugotrajan rad na njegovom stalnom poboljšavanju. Nažalost, dosadašnja iskustva u nas ukazuju da je zbog nedostatka dovoljnih količina sirovine, i pored vidnih rezultata koji su postignuti u poboljšanju kvaliteta otkupljenog mleka, sistematski rad na njegovom poboljšanju često bio onemogućen nesrazmerom između proizvodne i prodajne cene mleka.

Prema postojećim zakonskim propisima osnova za plaćanje mleka je sadržaj mlečne masti, s tim da mleko ispunjava taksativno određene uslove. Međutim, nedovoljne količine mleka, nepoštovanje jedinstvenosti tržišta, nedorečenost nekih propisa i njihova nesinhronizovanost, nedosledna primena savremenog tehnološkog postupka pri obradi mleka na mestu proizvodnje, odsustvo bržeg samoupravnog dogovaranja i poštovanja usvojenih zaključaka, doprineli su da mlekarska industrija još uvek dobija mleko čiji kvalitet ne može poslužiti kao osnov za dobijanje kvalitetnih proizvoda i ekonomičnu industrijsku preradu.

Povećanje osnovne cene mleka do koga obično, kao po nekom pravilu, dolazi sa velikim zakašnjenjem, odnosno kada je već vidno narušeno normalno snabdevanje tržišta mlekom, treba iskoristiti ne samo kao regulator priliva količina tržišnih viškova mleka, već i kao povod za preduzimanje radikalnih mera za poboljšanje njegovog kvaliteta.

Kako je poboljšanje kvaliteta mleka, odnosno njegovo održavanje, povezano sa povećanim utroškom rada i potrebom ulaganja u odgovarajuću opremu za brzo hlađenje mleka, kao i sa troškovima hlađenja i pravilne sanitacije opreme, to je neophodno da se obezbedi odgovarajuća ekonomska cena, kao protivteža povećane vrednosti mleka. Mleko boljeg kvaliteta, odnosno ono koje nije izgubilo visokokvalitetna biološka svojstva, mora da ima i bolju cenu u odnosu na mleko u kome su se odigrale promene bilo pod dejstvom veike primarne kontaminacije ili naglog razmnožavanja mikroorganizama u njemu.

* Referat održan na XX Seminaru za mljekarsku industriju, 10—12. 2. 1982., u Zagrebu

Plaćanje mleka prema kvalitetu, u širem smislu toga pojma, povlači za sobom niz pitanja koja treba rešiti. Među njima, nesumnjivo na prvom mestu, stoji klasiranje i uvođenje diferencijalne cene mleka kao radikalni način u poboljšanju njegovog kvaliteta. Međutim, njihovo realizovanje je nemoguće bez istovremenog rešavanja i načina uzimanja uzoraka za ispitivanje, izbora metode za proveru kvaliteta itd. Zato sistem plaćanja mleka prema kvalitetu ne može biti prepušten parcijalnim rešenjima, već mora da bude rezultat svestrane obrade stručnjaka raznih profila. Pri tome treba voditi računa o izradi jedinstvenog i lako sprovodljivog sistema, koji će bazirati na pravilno određenoj osnovnoj ceni mleka u zavisnosti od cene njegove proizvodnje.

Klasiranje mleka i uvođenje diferencijalne cene, zavisno od njegovog kvaliteta, predstavlja jedan od nezamenljivih puteva ka poboljšanju kvaliteta mleka i mlečnih proizvoda. Njegovim uvođenjem i doslednom primenom stvorit će se materijalna zainteresovanost proizvođača mleka za poboljšanjem njegovog kvaliteta.

Poboljšanje kvaliteta mleka predstavlja imperativ za dalji kvantitativni i kvalitativni razvoj proizvodnje mleka i mlekarske industrije. Ovaj imperativ nalaže mlekarskoj industriji da ista bude inicijator određenih mera, a ne samo da vrši pasivno i nedosledno primenjivanje zakonskih propisa. Zato je uvođenje diferencijalne cene mleka potrebno ne samo kao način za obezbeđenje kvalitetne sirovine, već i kao put usaglašavanja interesa i aktiviranje materijalne zainteresovanosti proizvođača za isporuku kvalitetnog mleka. Primena diferencijalnih cena, to jest plaćanje mleka prema kvalitetu u širem smislu ovog pojma, predstavlja jedan od najbržih i najefikasnijih puteva za povećanje proizvodnje i očuvanje kvaliteta mleka.

Uvođenje diferencijalnih cena zahteva klasifikaciju mleka s tim da se mora izbeći stvaranje više klasa jer bi to komplikovalo sprovođenje sistema plaćanja mleka. Klasiranje mleka vrši se zavisno od prilika, to jest od nivoa njegovog kvaliteta u dotičnoj zemlji, te se primer neke zemlje ne može bukvalno preneti i na naše uslove. Stoga smo mišljenja da bi, u današnjoj fazi u kojoj se nalazi sistem plaćanja mleka u našoj zemlji, bilo poželjno da u sledećoj etapi sistematskog rada na poboljšanju kvaliteta mleka postavimo klasifikaciju mleka tako da osim mleka sa standardnom cenom imamo i mleko kojega kvalitet zaslužuje dopunsku cenu, kao i takvo koje povlači smanjenje osnovne cene. Ovaj bi se princip mogao ovako prikazati:

- I klasa — standardna cena plus premija
- II klasa — standardna cena
- III klasa — standardna cena minus umanjeње

Ideja o klasiranju mleka i primena diferencijalnih cena zavisno od nekih parametara njegovog kvaliteta prisutna je već godinama u odlukama o garantovanoj (zaštitnoj) ceni mleka i odlukama o načinu obrazovanja cene mleka. Međutim, ovi se normativi već duže vreme, iz godine u godinu, mehanički prepisuju iz predhodne u novu odluku, a pri tome se ne vodi računa da li su i u kom obimu ovi normativi našli svoju primenu.

Naime, prema psotojećim zakonskim normativima cena mleka se umanjuje:

- a) za 0,20 din. po litru — ako vreme obezbojavanja metilenskog plavila iznosi od 1 časa i 48 min, do 1 časa i 56 minuta;
- b) za 0,30 din. po litru — ako vreme obezbojavanja metilenskog plavila iznosi od 1 časa i 31 minut do 1 časa i 45 minuta;
- c) za 0,34 din. po litru — ako vreme obezbojavanja metilenskog plavila iznosi od 1 časa i 16 min. do 1 časa i 30 minuta;
- d) za 0,10 din. po litru — ako mleko nije ohlađeno na temperaturi od najmanje 10°C.

Kritički osvrt na navedene parametre za umanjenje cene mleka ukazuje, između ostalog, da nadležni organi pri donošenju predmetnih odluka nedovoljno kontaktiraju sa odgovarajućim naučno-stručnim mlekarskim institucijama. Kada bi postojala neophodno potrebna sinhronizovana saradnja i konsultacija zakonodavnih organa, ne samo sa poslovnim udruženjima, odnosno poslovnim zajednicama, već pre svega sa mlekarskim naučno-stručnim institucijama, ne bi se desilo da i posle masovnog uvođenja hlađenja mleka na mestu proizvodnje do niske temperature, reduktazna proba, to jest vreme obezbojavanja metilenskog plavila i dalje služi kao indikator biohemijskih promena nastalih pod dejstvom razvoja mikroorganizama u mleku, s obzirom na nova saznanja iz ove oblasti.

Hlađenje mleka na mestu proizvodnje nije samo sebi cilj, već je nezamenljiva tehnološka mera za sprečavanje razvoja mikroorganizama u njemu za vreme lagerovanja do isporuke mlekari. Međutim, ako su uslovi organizacije sakupljanja mleka takvi da se, na primer, mleko proizvedeno na farmi u blizini mlekare isporučuje odmah posle večernje muže, u svojoj baktericidnoj fazi, ono biva »kažnjeno« ako bi se bukvalno primenila zakonska klauzula po kojoj se umanjuje cena za 0,10 dinara po litru mleka ako ono nije ohlađeno na temperaturi od najmanje 10°C.

Imajući u vidu ova saznanja, kao i pokušaje mnogih mlekara na uvođenju klasiranja mleka, mišljenja smo da je poželjno izbegavati bilo kakvu jednostranost, te u želji da doprinesemo njegovom sveobuhvatnijem klasiranju, u tabeli 1 dajemo predlog vrednovanja mleka po sistemu bodova, zavisno od njegovih svojstava koja su ugrađena u postojeće zakonske norme.

U tabeli 2 dajemo predlog načina utvrđivanja kvaliteta mleka pri njegovom preuzimanju sa mesta proizvodnje (sabirno mesto ili farma).

Na bazi ovako praćenog i utvrđivanog kvaliteta mleka, po sistemu poena -bodova, iznetog u tabeli br. 1, mleko se klasira prema ukupnom broju postignutih poena, to jest prema sveobuhvatnom kriterijumu, u tri klase, kako je to izneto u tabeli 3.

Tabela 1

Vrednovanje mleka zavisno od njegovih svojstava

Red. br.	Svojstva mleka	K a t e g o r i j a					
		1		2		3	
		vrednost	broj poena	vrednost	broj poena	vrednost	broj poena
1	Mlečna mast	3,8 — 4,2	3	3,5 — 3,7	2	3,2 — 3,4	1
2	Specifična težina	od 1,032 do 1,034	4	od 1,029 do 1,031	3	od 1,026 do 1,028	2
3	Mehanička nečistoća	1	3	2 — 3	2	4 — 5	0
4	Kiselost u °SH	od 7,2	3	7,3 — 7,6	2	7,7 — 8,0	1
5	Temperatura u °C	3 — 6	3	7 — 10	2	11 — 14	1
6	Bakteriološki kvalitet Reduktazno vreme ili Ukupan broj bakt. u 1 mil.	preko 4,5 do 1 mil.	5	2 — 4,5 od 1 — 3 mil.	3	1 — 2 od 3 — 5 mil.	2
	Maksimalni broj poena po kategorijama		21		14		7

Tabela 2

Utvrđivanje kvaliteta mleka pri njegovom preuzimanju

Red. broj	Opis posla	Izvršilac zadatka	Broj ponavljanja
1	Konstatovanje količine mleka u bazenu	Vozač u prisustvu proizv.	Svakodnevno
2	Konstatovanje temperature mleka	„	„
3	Određivanje orijentacione kiselosti sa 70%-tnim alkoholom	„	„
4	Uzimanje uzoraka za određivanje sadržaja mlečne masti	„	„
5	Utvrđivanje specifične težine	Kvalitativac sirovin. službe	4 puta mesečno
6	Uzorkovanje mleka za određivanje titracione kiselosti	„	„
7	Uzorkovanje mleka za određivanje mehaničke nečistoće	„	2 puta mesečno
8	Uzorkovanje mleka za određivanje ukupnog broja bakterije u 1 ml.	„	2 puta mesečno (1 x 15 dana)
9	Uzorkovanje mleka za utvrđivanje prisustva rezidua antibiotika i sredstava za pranje i dezinfekciju	„	1 puta mesečno
10	Uzorkovanje mleka za određivanje broja somatskih ćelija	„	2 puta godišnje

Tabela 3

Klasiranje mleka prema ukupnom broju postignutih poena

Klasa	Ukupno poena	Cena po 1 litru mleka/din		
		Osnovna	+ ili —	Ukupni iznos
I	od 15 — 21	o	+ x	o + x
II	od 8 — 14	o	—	o
III	od 4 — 7	o	— y	o — y

Uvođenje ovakvog klasiranja mleka, a s tim u vezi i diferencijalnih cena po kome bi mleko II klase imalo osnovnu — standardnu cenu, a mleko I klase dodatnu premiju, odnosno mleko III klase umanjenje od standardne cene, dalo bi realni doprinos poboljšanju kvaliteta mleka. Proizvođači bi bili stimulirani da preduzimaju mere koje će omogućivati očuvanje kvaliteta mleka kakvo se dobija mužom zdravih krava, mlekarama bi se omogućila ekonomičnija prerada i dobijanje kvalitetnih mlečnih proizvoda a potrošačima ishrana mlekom i mlečnim proizvodima koji nisu izgubili svoja naturalna bohemijska svojstva i visoku nutritivnu vrednost.

Jedan od uslova za uvođenje diferencijalnih cena mleka zavisno od njegovog kvaliteta je i sprovođenje u život Zakona o udruženom radu, odnosno njegove postavke da formiranje ličnog dohotka i otkupljivača mleka zavisi od njegovog rada i rezultata rada, to jest od količina i kvaliteta otkupljenog i isporučenog mleka. Ostvarivanje ovog principa zahteva bržu izmenu kvalifikacione strukture i produbljivanje sadržaja rada otkupljivača — ljudi koji su svakodnevna transmisija između mlekare i ogromne armije individualnih proizvođača mleka.